

تأثیر متقابل الگوی رفتار اجتماعی ساکنان خانه بر سازماندهی فضای داخلی آن (مطالعه موردی: خانه‌های تک واحدی و آپارتمان)

سپیده کریمی*، سارا جلالیان**

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۱/۲۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۹/۴/۳۰

چکیده

فضایی که انسان در آن زندگی می‌کند، مکانی است که بخشی از هویت خویش را در آن شکل می‌دهد. خانه، محیطی برای شکل‌گیری فعالیت اجتماعی به منظور تأمین نیازهای وی است. در عصر حاضر الگوی رفتاری کاربران خانه نادیده گرفته می‌شود؛ لذا هدف اصلی این پژوهش توجه به تأثیر متقابل رفتار اجتماعی ساکنان بر سازمان فضایی داخلی خانه است. الگوی رفتار افراد و روابط خانوادگی نیز تغییر کرده و بنابراین سازماندهی فضایی متفاوتی را در آن به وجود می‌آورد. رویکرد این پژوهش کیفی است. پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی و با روش مطالعه موردی انجام شده است. برای دستیابی به اهداف موردنظر پس از بررسی مفاهیمی همچون رفتار اجتماعی، الگوی رفتار، سازماندهی داخلی خانه و ارتباط رفتار با آن، رفتار اجتماعی مدنظر مؤثر بر الگوی خانه در نمونه‌های موردی که شامل یک نمونه خانه تک واحدی و یک نمونه آپارتمان واقع در شهر همدان است، موردنرسی قرار می‌گیرد. نتایج پژوهش نشان‌دهنده تأثیر متقابل الگوی رفتار اجتماعی و سازماندهی فضاهای داخلی خانه در هر دو نمونه می‌باشد. به نظر می‌رسد که رفتارهای مدنظر بر شکل، ابعاد و چیدمان فضاهای هر دو نمونه تأثیر متقابلی داشته است، به طوری که در نمونه خانه تک واحدی شکل خانه و ابعاد آن در محرومیت و خواصی دن مؤثرتر است و در آپارتمان مدنظر خوردن تأثیر قوی‌تری بر چیدمان فضاهای دارد.

واژگان کلیدی

رفتار، الگوی رفتار، خانه، سازماندهی فضای داخلی خانه

مقدمه

خانه نمایانگر ارزش‌ها و عقاید فرهنگی و اجتماعی جامعه است (لارنس، ۱۹۸۷). از همین رو مکانی است که می‌تواند نیازها و انتظارات خانواده را برآورده سازد. به‌منظور برآوردن این نیازهای همه‌جانبه و کیفیت‌بخشی به فضای خانه نیازمند شناخت رفتار ساکنان است (لی، ۲۰۰۳). پس به نظر می‌رسد بین الگوی رفتار با محیط خانه‌ای که رفتار در آن اتفاق می‌افتد، هماهنگی و سازگاری وجود دارد. از طرف دیگر، خانه به عنوان محل اصلی خانواده نیازمند سازمان فضایی ویژه‌ای است. خانواده نظامی با مجموعه‌ای از روابط درونی و بیرونی و خانه به عنوان محل سکونت آن نیازمند تفکیک فضاهای بتناسب نوع فعالیت‌ها و روابط افراد آن است (لیبیزاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۱). آنچه در این تحقیق به عنوان هدف مدنظر است، بحث رفتار اجتماعی ساکنان خانه و تأثیر متقابل آن بر سازمان دهی همکاران، سپس به مطالعه و اموروزه کمتر مورد توجه است؛ لذا در ادامه الگوی رفتار، خانه و سازمان دهی آن و تأثیر رفتار بر سازمان دهی خانه تبیین شده، سپس به مطالعه و مقایسه تأثیر رفتار بر ساماندهی فضای داخلی یک نمونه خانه تک‌واحدی و یک نمونه آپارتمان واقع در محله سعیدیه می‌پردازد. در انتهای با تعیین سازمان دهی مناسب‌تر فضاهای تحت تأثیر رفتار، می‌توان مسائل کاربردی جهت طراحی خانه را پیشنهاد کرد.

روش پژوهش

پژوهش موردمطالعه به لحاظ رویکرد، کیفی، نوع تحقیق، توصیفی-تحلیلی و از نظر روش، مطالعه موردي است. منابع اطلاعات بر اساس، مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی جمع‌آوری شده است. اطلاعات کتابخانه‌ای شامل کتاب‌ها، مقالات و سایت‌های اینترنتی و مطالعات میدانی با انتخاب یک نمونه آپارتمان و یک خانه تک‌واحدی انجام شد. سپس اطلاعات و اسناد بر اساس تأثیر رفتار اجتماعی ساکنان نمونه‌ها بر سازمان دهی فضای داخلی آن‌ها مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته و درنهایت در جدولی تأثیر متقابل آن‌ها بر یکدیگر ارائه شده است.

پیشینه پژوهش: تأثیر متقابل رفتار و خانه بر یکدیگر، موضوع بسیاری از محققان بوده که از آن جمله می‌توان به مطالعات جان لنگ (۱۳۸۱)، فون مایس (۱۳۸۶)، کریستوفر الکساندر (۱۳۸۷)، آموس راپاپورت (۱۳۹۱) و غیره اشاره کرد. نظریات رفتارشناسی لنگ (۱۳۸۱) محور مطالعات مختلفی از جمله طرح خانه بوده که می‌توان، مطالعات علیرضا عینی‌فر (۱۳۸۲)، (۱۳۸۶)، (۱۳۸۷) و غیره و غفوریان (۱۳۹۱) را ذکر کرد. همچنین با توجه به این که سبک زندگی در ارتباط با رفتار و فعالیت واقعی تحقیق‌یافته در آن است، پس به نظر می‌آید بررسی پژوهش‌های مرتبط خالی از لطف نباشد. از تحقیقات انجام‌گرفته کارهای لادریک لارنس در زمینه شیوه زندگی روزمره و چگونگی استفاده از فضا است. در ایران محمدرضا حائری در بخشی از کتابی، تحت عنوان «خانه، فرهنگ، طبیعت» به بررسی شیوه زندگی و سازمان فضایی خانه‌ای تاریخی و معاصر پرداخته است. تاکنون مقالات پژوهشی نیز در مورد تأثیر متقابل رفتار و شیوه زندگی بر سازمان دهی خانه تدوین شده است. علی‌حسینی در مقاله «تحول معنای اجتماعی-فضایی در خانه‌های اراک» تحولات معنایی مرتبط با الگوی فعالیت روزمره و روابط اجتماعی در خانه‌های سنتی و معاصر را مورد توجه قرار داده و به این نتیجه رسید که معنای اجتماعی-فضایی خانه تغییر کرده و این تحول مؤثر بر الگوی فعالیت‌ها تا ویژگی‌های کالبدی بوده است. مقاله «تأثیر شیوه زندگی بر سازمان فضایی خانه» از سید عباس یزدانفر، به سیر تحول شیوه زندگی و الگوی خانه از دوره سنتی تا معاصر و تأثیر متقابل آن‌ها بر هم پرداخته و نتیجه گرفته، با تغییر شیوه زندگی کارکرد برخی فضاهای تغییر می‌کند. در مقاله «بازتاب فرهنگ غرب در سبک زندگی و معماری خانه‌های اوخر قاجار شهر همدان» اثر غلامرضا ابراهیمی میزان اثربخشی فرهنگ غرب بر سبک زندگی و به تبع آن تأثیر در عرصه معماری خانه، مدنظر بود. سید مهسا کامی شیراز در مقاله «تأثیر سبک زندگی در سازمان فضایی معماری مسکونی در ایران» به بررسی تأثیر سبک زندگی بر ویژگی‌های معماری و سازمان دهی آشپزخانه پرداخت. با توجه به تحقیقات انجام‌شده، تأثیر سبک زندگی، فرهنگ در خانه یا بخشی از آن مدنظر بوده است؛ لذا این پژوهش سعی دارد با نگاه ژرف، از زاویه دیگر تأثیر متقابل الگوی رفتار اجتماعی بر شکل‌گیری فضای داخلی خانه، خانه آپارتمانی و تک‌واحدی در شهر همدان را نقد و بررسی کند.

بحث

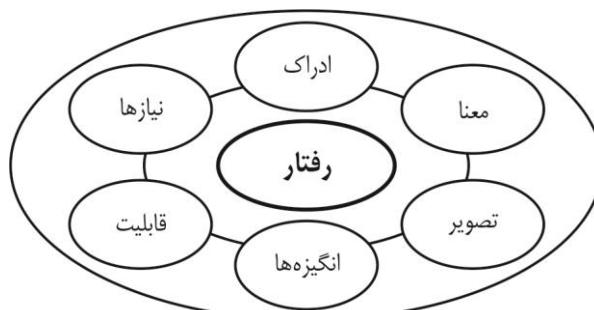
مفاهیم و تعاریف: رفتار اجتماعی: نحوه انجام یک فعالیت را رفتار گویند که برآیندی از انگیزه‌ها و نیازهای فرد، قابلیت محیط، تصویر ذهنی فرد از دنیای خارج است. (آلتن، ۱۳۸۲) رفتار در محیط انواع مختلفی دارد، یکی از آن‌ها رفتار اجتماعی است، رفتاری که مستلزم ارتباط بین دو یا چند نفر است و تحت تأثیر یکدیگر قرار می‌گیرند (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۳۳۴).

الگوی رفتار: رفتار غالبي که در یک‌زمان و مکان مشخص، جهت انجام فعالیت‌ها برای رفع نیازها توسط گروه غالبي از استفاده‌کنندگان اتفاق می‌افتد (بحرینی، ۱۳۹۴). نظرات مختلف نظریه‌پردازان و پژوهشگران در مورد الگوی رفتار در ادامه در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۱- الگوی رفتار از دیدگاه‌های نظریه‌پردازان و پژوهشگران (نظریه‌پردازان با تأکید بر تأثیرات محیطی- رفتاری).

نظریه پژوهشگر	سال	نظریه	تعاریف	مؤلفه‌های کلیدی
راجر بارکر	۱۹۶۸	قرارگاه رفتاری	-	فعالیت مستمر، قلمرو محیط، ساختار محیط مکان- رفتار، بازه زمانی.
اروین آلتمن	۱۹۷۵	محیط و رفتار اجتماعی	-	خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام.
جان لنگ	۱۹۸۷	آفرینش نظریه معماری (نقش علوم رفتاری در طراحی محیط)	-	دریافت آدمی از فضا، تصورات مردم از محیط به عنوان نوعی طرح واره ذهنی.
علی نمازیان	۱۹۹۹	-	-	نحوه رفتار مردم در فضا شامل تعاملات آنان باهم و فضاست. در طی اجتماعی شدن، رفتار ناشی از فرهنگ است و در پی آن زبان، آداب و رسوم، ارزش‌ها و توقعات آموزش داده می‌شود.
حسین بحرینی	۲۰۱۲	-	-	رفتار غالی که در یک‌زمان و مکان مشخص، جهت انجام فعالیت‌ها برای رفع نیازها توسط گروه غالی از استفاده کنندگان اتفاق می‌افتد.
محمد رضا خطیبی	۲۰۱۴	-	-	ناشی از فرهنگ، اعتقادات، عادات، محیط زندگی، قوانین حاکم بر جامعه و خصوصیات فردی.

الگوی رفتاری در محیط: روانشناسی محیط جایگاه مهمی در مطالعه تعامل انسان و محیط دارد (Ekici, 2004: 16). در نوع و نحوه انجام رفتار دو عامل مهم، تأثیرگذارند: محیط (مطالعاتی به دست آمده از آن) و فرد (با تمام ویژگی‌های خود) (رسول پور و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۳).

تصویر ۱- عوامل تشکیل‌دهنده رفتار فرد در محیط (رسول پور و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۳)

در بررسی الگوی رفتار در خانه، اعمال و رفتار غالب مدنظر است؛ لذا با توجه به این که رفتار ناشی از نیازهای فردی است که به صورت شخصی و اجتماعی می‌باشد؛ پس در بررسی این الگو، عوامل اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی مطرح است. از دیدگاه آبراهام مازلو، نیازهای اساسی انسان شامل ۵ سطح است که در جدول ۲ مطرح شده است (رضانیان، ۱۳۷۰: ۱۱۲).

جدول ۲- نیازهای انسان براساس مدل مازلو

ردیف	نیازها	جزیيات
۱	زیستی	تنفس، آب، غذا، تعادل زیستی و روانی، دفع
۲	امنیتی	امنیت جسم، شغل، امکانات، اخلاق، خانواده، سلامتی
۳	اجتماعی	دوستی، خانواده، صمیمیت
۴	احترامی	رضایت درونی، اعتماد به نفس، موقفیت، احترام به دیگران، مورداحترام دیگران بودن
۵	خودشکوفایی	اخلاقیات، خلاقیت، فی البداهه عمل کردن، قابلیت حل مشکلات، پذیرفتن واقعیت (Maslow, 1954)

با توجه به بررسی همه جانبه مازلو به نیازهای انسانی در خصوص فضا و مکان و همچنین ارتباط زیاد آن با شروط اجتماعی، جامعه و محیط زندگی انسان الگوی رفتار اجتماعی در خانه از این منظر در نظر گرفته شده؛ لذا رفتارهای فردی شامل نیازهای فیزیولوژیکی و امنیتی است. نیازهای فیزیولوژیکی شامل خوردن، خوابیدن، اعتقادات مذهبی، هویت و حس تعلق به مکان مربوط به امنیت در خانه است. عوامل خانوادگی در ارتباط با نیاز اجتماعی شامل خانواده، تعامل، آشپزی کردن و غذا خوردن است. نیازهای احترامی عبارتند از توجه، محترمیت و حفظ حریم، حس رضایت را در برمی‌گیرد. در بخش‌های بعدی این موارد به طور مفصل شرح داده خواهد شد.

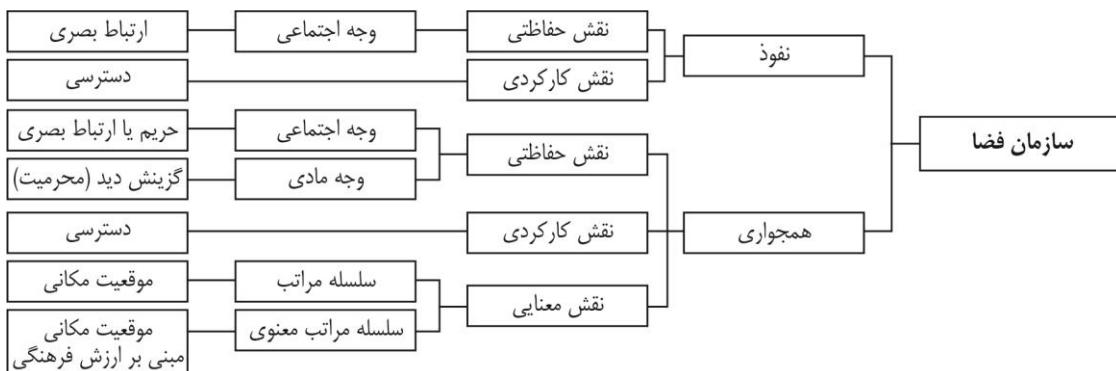
خانه: خانه مهم‌ترین معیار جهت ارزیابی شکل شهرهاست. بدینهی است که بدون خانه همه چیز در شهر معنای خود را از دست می‌دهد. در جدول ۳ دیدگاه صاحب‌نظران در ارتباط با مفهوم خانه ارائه شده است.

جدول ۳- مفهوم خانه از نظر صاحب‌نظران مختلف

پژوهشگران	تعریف خانه
هاشمی	زادگاهی با سلسله مراتب و کارکردهای مختلف که سکونت کردن را برای همیشه در لوح وجود ساکنین حک می‌کند یا هر فضایی که در آن بتوان به‌واقع مسکن گزید.
پیرنیا	جایی که ساکنان آن احساس ناراحتی نکنند؛ لذا اندرون خانه می‌بایست دارای تنوع زیادی باشد.
محمد رضا حائری	بالاصل ترین فضای مرتبط آدمی که به‌طور روزمره بر او تأثیر می‌گذارد. اولین فضایی که احساس تعلق فضایی در آن تجربه و مجموع حواس پنج گانه دائماً سرتاسر آن را طی می‌کند و در مدت کوتاهی بدان خو می‌گیرند. مکانی که اولین تجربه‌های باواسطه در انزوا و جمع صورت می‌گیرد.
خرجسته قمری	خانه لانه، آشیانه یک نیاز عاطفی برای هر موجود زنده است، مکانی همساز، برای بقا و پایداری و تداوم نسل‌ها.
نصر	خانه به مفهوم خانواده، نمایانگر تصور نمادینی است واحد اندازه‌گیری و نقطه عطف آن به شکل هسته اجتماعی درآمده است.
لوکوربوزیه	پوششی است در تطابق با برخی از شرایط، رابطه محیطی بین محیط و پدیده‌های زیستی انسان برقرار می‌سازد. در خانه باید یک فرد با خانواده زنگی کند.
مور	مرکز جهان است برای ساکنانش و برای محله‌اش شاخص‌ترین بنا در تحکیم مکان.
راپاپورت	در وهله اول یک‌نهاد است، نه یک سازه که برای مقاصد بسیار پیچیده به وجود آمده، احداث خانه پدیده‌ای فرهنگی است؛ لذا شکل و سازمان فضایی آن به شدت متأثر از فرهنگ متعلق به آن است. حتی در آن زمان که برای بشر اولیه به عنوان سرینه طرح بود مفهوم عملکرد در فایده صرف خلاصه نمی‌شد. وجه سریناهی خانه به عنوان وظیفه ضروری و انفعالی طرح بود و جنبه مثبت مفهوم آن ایجاد محیطی مطلوب برای زندگی خانواده به مثابه واحد اجتماعی بود.
کوپر	انسان پیش از افکنده شدن به جهان، در گهواره خانه نهاده شده است.
اپلیارد	طراجی خانه برای مداخله در وضع روانی انسان هاست.
تاداوو آندو	بالاصل ترین فضای مرتبط با آدمی که به‌طور روزمره از آن تأثیر گرفته و بر او تأثیر می‌گذارد. اولین فضایی که آدمی احساس تعلق فضایی را در آن تجربه می‌کند. مجموعه حواس پنج گانه به‌طور دائم سرتاسر آن را طی می‌کند و در مدت کوتاهی بدان خو می‌گیرد.
نوربرگ شولتز	مبدأ و مقصد زندگی روزمره انسان است. انسان برای کار و فعالیت اجتماعی از آن خارج می‌شود و پس از کار و کسب تجربه به خانه بازمی‌گردد خانه را با توجه به اهمیتش برای انسان می‌توان مرکز دنیای فرد نامید.
گاستون باچلار	خانه، آرامش روانی و نیازهای انسان را تأمین می‌کند.

(توسعه یافته جدول از ضرغامی، سادات، بررسی تطبیقی شاخصه‌های مسکن ایرانی- اسلامی با مسکن آپارتمانی امروز؛ ۶۲)

سازمان فضایی خانه: از رابطه میان عرصه‌های عمومی، نیمه عمومی و خصوصی تشکیل می‌شود. فضای عمومی و خصوصی در رابطه تنگاتنگ با یکدیگرند، در عین این که هر یک از آن‌ها اصلیت و اهمیت خود را حفظ می‌کند (گورتر، ۱۳۸۸: ۲۲۴). واضح است که کارکرد واحد مسکونی یک ضرورت است؛ اما صرف کارکرد برای جلب خشنودی ساکنان کفایت نمی‌کند و برای آن که این واحد به صورت «خانه» درآید، پیغام‌وران باید با آن پیوند برقرار کنند و بتوانند آن را با نیازها و آرزوهای خود تطبیق دهنند (مایس، ۱۳۸۶: ۱۳۱).

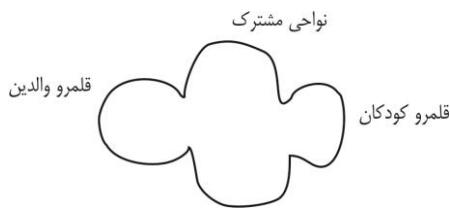
تصویر ۲- استخراج نمودن مؤلفه‌های سازمان فضایی روابط میان آستانه‌ها به عنوان واسطه بین دو فضا. به دست آوردن ارتباط و حریم بصری، دسترسی و سلسله‌مراتب جزئیات لازم برای تکمیل مدل راپاپورت در خصوص سازمان فضایی خانه (مایس، ۱۳۸۶)

تحلیلگران معتبر برای تنظیم روابط میان فضاهای مختلف ارائه کرده‌اند. اگرچه تجلی محتوا در کالبدها امری نسبی است، با این حال از آنجا که محتوا برای ظهور در کالبد چار چوب است، بهره‌گیری از این نظام‌های معماری ضروری است (مايس، ۱۳۸۶، ۱۳۳۱). در این قسمت به بررسی سازمان دهی فضایی خانه از دیدگاه نظریه پردازان معمار، لنگ و الکساندر به عنوان نمونه بارز از زبان جهانی برای طراحی محیط پرداخته شده است. این بررسی امکان توجه به دو نظریه رقیب امروزی را در مورد روابط فضایی مؤثر بر سازمان دهی خانه ایرانی به دست می‌دهد:

۱- سازمان‌دهی فضاهای عمومی: رابطه میان فضاهای این عرصه با دیگر عرصه‌ها به‌ویژه به لحاظ ایجاد شرایط مناسب در خانه برای حضور مهمناتان به‌گونه‌ای که مزاحمتی برای روابط درونی افراد خانواده ایجاد نکند اهمیت دارد (لیبی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۵). بنا بر نظر الکساندر ایجاد شرایط لازم در طراحی خانه برای حضور خانواده گستردگی لازم است؛ لذا آشپزخانه، نشیمن و باغ عمومی‌ترین فضاهای هستند که بزرگ‌ترین نقش را در بیوند دادن گروه‌ها دارند.

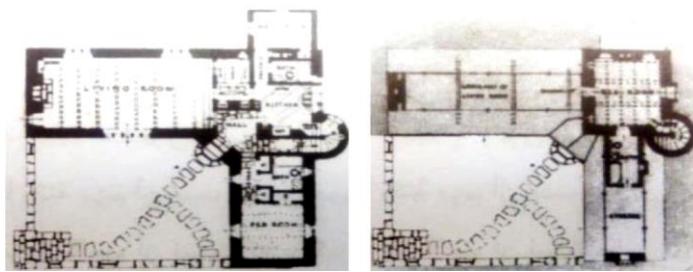
۲- آشپزخانه‌ای بزرگ، در وسط سایت پیشنهاد می‌شود؛ جایی که همه تمایل به ملاقات هم در پایان روز را دارند. چنین به نظر می‌رسد الکساندر ورودی مناسب به آشپزخانه و نشیمن را مدنظر دارد که مهمانان بتوانند به آسانی در آن حضور یابند. قلمروهای خصوصی در بخش‌های دیگر جانمایی می‌شوند. پس نیازی به پنهان کردن درون خانه از ورودی نیست. در عین حال وی معتقد است خانه به لحاظ ابعاد فیزیکی، تعادلی از خصوصی و عمومی بودن داشته باشد: قلمروهای خصوصی در مقابل فضاهای عمومی مستقرند؛ بنابراین ایجاد حریم بصری از بخش‌های عمومی به خصوصی را مثبت ارزیابی می‌کند (الکساندر، ۱۳۸۷: ۴۶۹؛ ۱۳۸۲: ۴۷۲). سازمان فضایی خانه مورد نظر لنگ را می‌توان بر پایه نظامهای اجتماعی- کالبدی و مسائل طراحی که وی برای هرم نیاز مازلوا رائه می‌دهد تا حدی شناسایی کرد. لنگ نیاز به خلوت و قلمروهایی را در این نظام مقدمه تحقق دیگر نیازهای انسان معرفی می‌کند. شخصی‌سازی، داشتن قدرت انتخاب و کنترل بر روابط از دیگر نظامهای اجتماعی- کالبدی معرفی شده او است؛ لذا ایجاد حریم بین عرصه درونی خانه و بخش‌های عمومی و خصوصی مورد تأکید است (لیبیزاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۵). لنگ نیز خلوت را توانایی کنترل تعامل اجتماعی و حق انتخاب فرد تعریف کرده است. این رویکرد در رابطه میان فضاهای نیمه‌عمومی و خصوصی نیز قابل تسری است؛ چراکه در معرض ارتباط اجباری قرار گرفتن امکان نظارت فرد را بر روابط خویش از بین می‌برد (لنگ، ۱۳۸۱).

۳- سازمان دهی فضاهای در عرصه نیمه عمومی: مطابق نظر الکساندر در خانواده‌های کوچک، رابطه بین بزرگسالان و کودکان، حیاتی ترین رابطه است. به منظور برقراری تعادل برای خانواده‌های هسته‌ای نیاز به سه فضای جداگانه شامل قلمرو یک زوج مختص بزرگترها، قلمرو بچه‌ها و یک منطقه عمومی، میان این دو است (لنگ، ۱۳۸۱: ۴۷۶).

تصویر ۳- عرصه پیشنهادی الکساندر در خانه، جدایی کامل عرصه والدین عرصه بچه‌ها (الکساندر، ۱۳۸۷: ۴۷۸)

به رغم این که الکساندر به سازمان فضایی میان این سه قلمرو اشاره نکرده، می‌توان پاسخ برخی سوالات این بررسی را بر اساس دیدگاه‌های او و نمونه‌هایی از پلان خانه که بدان اشاره می‌کند، بیان نمود. با مثالی که او در یک نمونه از تقسیم‌های مناسب سه‌بخشی پلان آورده، ارتباط عرصه عمومی را با بخش کودکان بیشتر دانسته است. فعالیت‌های مشترک خانواده در عرصه میانی اتفاق می‌افتد. در این دیدگاه ایجاد ارتباط بصری و دسترسی بین فضاهای نیمه عمومی با هم و با قلمرو کودکان مثبت ارزیابی می‌شود؛ اما جایگاه والدین به طور کامل از قلمرو کودکان جدا شده و روابط آن‌ها با فرزندان محدود به نواحی مشترک می‌شود. همچنین محل ورود به عرصه والدین از بخش دیگری است و الزاماً پس از عبور از اتاق‌های خواب نیست (لیبزاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۶).

تصویر ۴- پلان خانه سه‌بخشی، عرصه نیمه عمومی و قلمرو بچه‌ها در طبقه پایین دو بخش از خانه و عرصه خصوصی والدین در طبقه بالا بخش سوم را تشکیل می‌دهد (الکساندر، ۱۳۸۷: ۴۷۸).

با توجه به دیدگاه لنگ، به نظر می‌رسد ایجاد ارتباط بصری بین آشپزخانه و ورودی با عرصه خصوصی برای کنترل رفت‌وآمدّها، منفی است. دسترسی به خدمات در هر دو دیدگاه مثبت می‌باشد (لیبزاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۶).

۴- سازمان‌دهی فضاهای در عرصه خصوصی: بنا بر نظر الکساندر قلمرو کودکان و والدین از یکدیگر جدا می‌شوند. وجود فضایی به عنوان نشیمن خصوصی در اینجا معنای ندارد؛ چراکه فعالیت‌های مشترک در نواحی مشترک بین عرصه والدین و کودکان صورت می‌گیرد (لیبزاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲). در رویکرد لنگ ایجاد فضاهایی که خصوصی یا عمومی بودن آن‌ها مشخص نیست کنترل کمتری بر روابط اجتماعی به وجود می‌آورند (لنگ، ۱۳۸۱: ۱۸۳). از نظر اوی خلوت کالبدی، پیش‌نیاز بیشتر رفتارهای اجتماعی است. لنگ ایجاد حریم مجزا برای والدین و فرزندان را مهم برمی‌شمارد.

چارچوب مفهومی پژوهش

فرم خانه حاصل مجموعه‌ای از عوامل اجتماعی- فرهنگی در وسیع‌ترین معنای آن است (رایپورت، ۱۳۹۲: ۷۷-۷۸). این عوامل شامل اعتقادات مذهبی، نظام اجتماعی و شیوه معيشت است که مستقیم و غیرمستقیم بر رفتار مؤثر است.

اعتقادات مذهبی: فرم خانه متأثر از جهت‌گیری است. جهت‌یابی آیینی قابل مشاهده در فرهنگ‌های متعدد، بیشتر تابع رفتارهای فرهنگی و مذهبی است تا عوامل مادی. نحوه قرارگیری اتاق‌ها در درون خانه و چیدمان اثاثیه آن نیز از مذهب تأثیر می‌گیرند (رایپورت، ۱۳۹۲: ۸۲ و ۸۵ و ۸۶). از طرف دیگر می‌توان سازمان فضایی داخلی خانه را از دیدگاه اسلام موردنرسی قرار داد؛ لذا در ادامه به این مستله پرداخته خواهد شد. یکی از مسائل مطرح در خانه روابط بین افراد خانواده است. مؤلفه‌های کالبدی حریم بصری، ارتباط آن، دسترسی و سلسله‌مراتب میان عرصه‌ها با یکدیگر و نیز بین فضاهای هر یک در ارتباط با روابط خانوادگی ضروری است.

۱- ویژگی‌های کالبدی عمومی: بر طبق اصل حیا و عفت و شاخص احداث خانه با حداکثر پوشش گری، اجزای خانه نباید نسبت به هم اشراف داشته باشند؛ بنابراین ایجاد حریم بصری بین عرصه عمومی و سایر بخش‌های خانه با تأکید دین اسلام بر ایجاد محرومیت مدنظر است. ممانت از دید بین ورودی و فضاهای نیمه عمومی و خصوصی و ایجاد دسترسی آسان بین آشپزخانه و پذیرایی در اسلام پذیرفته شده، زیرا این شرایط اصل مهمان‌پذیر بودن خانه را بدون ایجاد مزاحمتی برای اهالی تقویت می‌نماید (لیبزاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲-۱۳).

۲- ویژگی‌های کالبدی نیمه عمومی: با توجه به بیشترین ارتباط جمعی خانواده در این بخش، رفع موانع ارتباط بصری مورد تأکید است؛ لذا ایجاد این ارتباط و دسترسی آسان بین نشیمن و آشپزخانه به عنوان مهم‌ترین فضاهای این عرصه و رابطه با ورودی و عرصه خصوصی خانه مثبت ارزیابی می‌شود (لبیبزاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳).

۳- ویژگی‌های کالبدی خصوصی: در نظام سلسله مراتبی، جایگزینی اتاق والدین بعد از خواب فرزندان و ایجاد حریم برای والدین به‌ویژه در قرآن کریم، تأکید شده است (نور، آیه ۵۸)، در نظر گرفتن نشیمن خصوصی موجب تفکیک فضاهای و تقویت روابط خانوادگی بدون بر هم زدن حریم افراد در طول روز در عرصه خصوصی می‌گردد (لبیبزاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳).

شیوه زندگی: هرچند مفهوم «شیوه زندگی» به‌طور کلی مفید است، معلوم نیست که چگونه بر فرم خانه اثر می‌گذارد. به این دلیل ضرورت دارد که به واژه‌های مشخص‌تری تجزیه کنیم. بعضی از مهم‌ترین جنبه‌های شیوه زندگی عبارت‌اند از: پاره‌ای از نیازهای اساسی، خانواده، مقام زن، محرومیت و روابط اجتماعی (راپاپورت، ۱۳۹۲: ۹۲-۹۳). در ادامه این جنبه‌ها به اختصار بیان گردیده است:

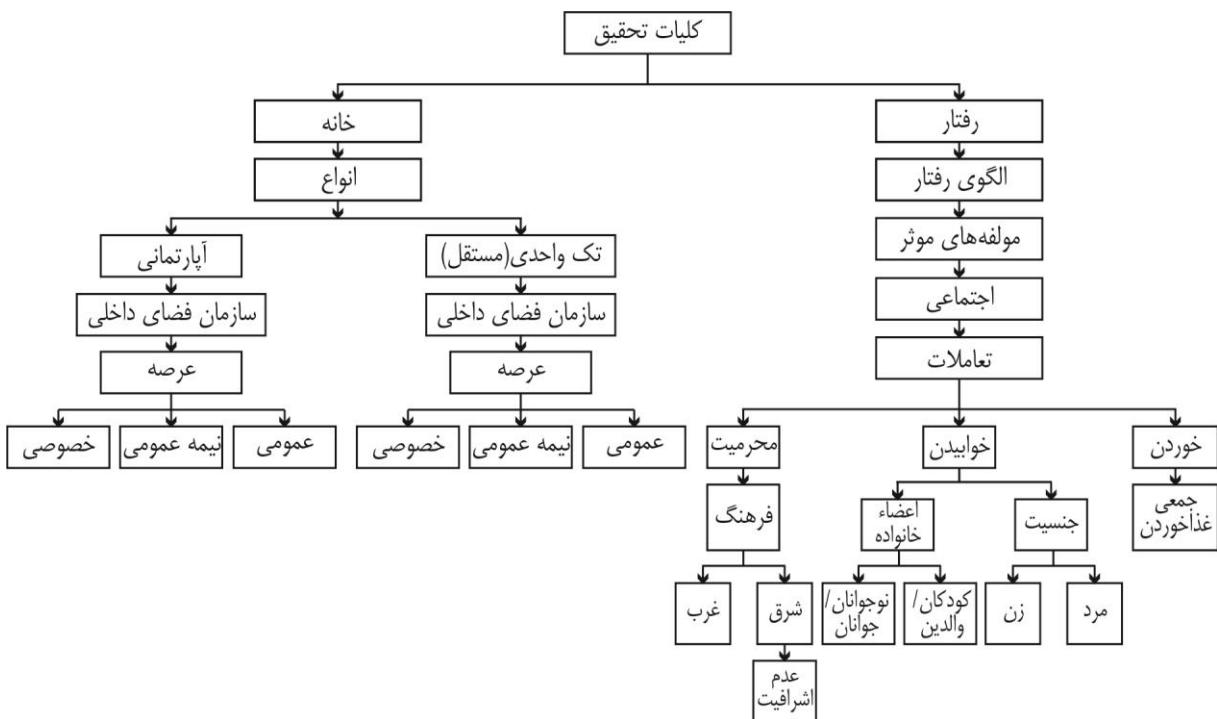
۱- پاره‌ای از نیازهای اساسی: بررسی نیازهای اساسی به‌طور کلی مطلب زیادی نمی‌گوید؛ بلکه به شکل خاص باید بررسی شود. در یک فرهنگ مفهوم آسایش، تأثیر دستورات مذهبی، رسم غذا خوردن، نحوه تأمین معیشت، نشستن و شکل خوابیدن بر ساماندهی داخلی خانه مؤثر است. میزان روشنایی، شکل و میزان حرارت مطلوب، سروصدای مسائل مطرح در ارتباط با مفهوم آسایش است. اگر به رفتار مردم ایران توجه کنیم، مشاهده می‌شود که در زمستان یا تابستان میزان گرما و سرمای مطلوب در خانواده‌های مختلف متفاوت است. با توجه به فرهنگ غذایی مردم، ملاحظه می‌شود که انواع غذاهای ایرانی، طریقه و زمان تهیه آن‌ها، ایجاد می‌کند که آشپزخانه، بزرگ، دارای نور و تهویه مناسب باشد؛ لذا آشپزخانه باز یا اصطلاحاً اپن چندان مناسب نیست. اگر به این عامل محرومیت اضافه شود، بهتر عدم مناسب آن مشاهده می‌شود. اکثر مردم ایران روی زمین غذا می‌خورند و عادت خوردن روی میز از فرهنگ عامه مردم نیست (راپاپورت، ۱۳۹۲: ۹۴). نحوه نشستن بر فرم خانه مؤثر و پاره‌ای از عادات زندگی را تغییر می‌دهد. پیدایش صندلی تأثیر انقلابی بر بعضی عادات و تابیح اجتماعی آن داشت؛ چراکه ارتفاع نشستن را تغییر داده و درنتیجه، بر محل قرارگیری و نوع پنجره مؤثر است. حالت قرار گرفتن بدن بر طرز ایستادن، حمل لباس‌ها، ویژگی‌ها، نحوه استفاده از اثاثیه تأثیر می‌گذارد. به همین ترتیب فضای خوابیدن و وسایل و نحوه ساماندهی آن بر خانه مؤثر است. شیوه نشستن در ایران به صورت چهارزاو و خوابیدن بر زمین هنوز هم رایج است؛ اما از مدت‌ها قبل نشستن روی صندلی و مبل و خوابیدن در تختخواب، عادت‌ها را تغییر داده که تأثیر قابل توجهی بر طرح خانه گذاشته است (راپاپورت، ۱۳۹۲: ۹۵).

۲- مقام زن: هرچند موقعیت زن جنبه‌ای از نظام خانوادگی است، به دلیل اهمیت آن لازم است که قسمتی را به آن اختصاص دهیم. در فرهنگ اسلامی ضرورت حجاب بر فرم خانه مؤثر است. آنچه اهمیت دارد، مسئله محرومیت است؛ یعنی حفظ حریم خصوصی با توجه به برداشت آن نزد هر فرد، جامعه و فرهنگ که گاهی در رابطه با مکان و مقام زن و گاهی در رابطه با صرفاً ایجاد قلمرو برای جدا کردن او وزندگی خصوصی از دیگران است. مرز و محرومیت، شکل بروز آن و طرح و پرداختی به آن در فرهنگ‌ها و حتی در درون یک فرهنگ شکل واحدی ندارد. میزان شناخت محیط اجتماعی در این مسئله مؤثر است (راپاپورت، ۱۳۹۲: ۹۸).

۳- محرومیت: از آنجایی که محرومیت تا حدودی به موقعیت زن بستگی دارد، تفاوت در تعابیر محرومیت و راههای دستیابی به آن بعید نیست.

از رشد و جایگاه فرد و قلمرو وی، رویکرد محرومیت را تغییر می‌دهد. گرایش به محرومیت در ایران به صورت جدایی قلمروها خود را نشان می‌دهد؛ بنابراین ساختمان‌ها بنا بر سنت، حول فضای داخلی شکل گرفته و به نظر می‌رسد که ربطی به اقلیم و سایت نداشته باشد، چراکه در روستاهای شهرها می‌توان آن را مشاهده کرد. پس تفکیک مشخصی میان حوزه عمومی و خصوصی و بین بی‌پیرایگی خارجی و تربیبات فضای داخلی وجود دارد (راپاپورت، ۱۳۹۲: ۹).

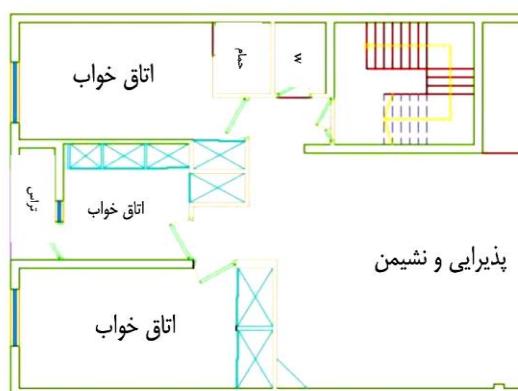
۴- روابط اجتماعی: مسئله مرتبط این است که مردم کجا یکدیگر را ملاقات می‌کنند، چراکه بر فرم مسکن تأثیر می‌گذارد. با توجه به شیوه ملاقات در ایران، بعد از محل برخورد، نوع ملاقات، کیفیت و خصوصیات آن بر ساخت و شکل خانه تأثیر دارد (راپاپورت، ۱۳۹۲: ۱۰۲).

تصویر ۵- نمودار چارچوب مفهومی پژوهش

معرفی نمونه‌های مطالعاتی: در این مرحله قصد بر این است تا تصویر ۵ به صورت مصدقی مورد ارزیابی قرار گیرد؛ لذا نمونه‌هایی از معماری مسکونی که در یک محله و سطح فرهنگی در شهر همدان قرار دارند، انتخاب شده است. محله مدنظر، سعیدیه، در سمت شمال شهر همدان با درآمد متوسط رو به بالا است.

نمونه مرتبط با آپارتمان: آپارتمان مدنظر در خیابان شبیری، واقع در کوچه مهران با طرحی مشتمل بر ۳.۵ طبقه به صورت شمالی است. همکف، پارکینگ و طبقات دیگر به صورت تیپ است. واحد مسکونی مدنظر در طبقه اول با مساحت ۱۴۰ مترمربع است (تصویر ۶).

تصویر ۷- پلان طبقه اول خانه‌ای در کوچه مهران

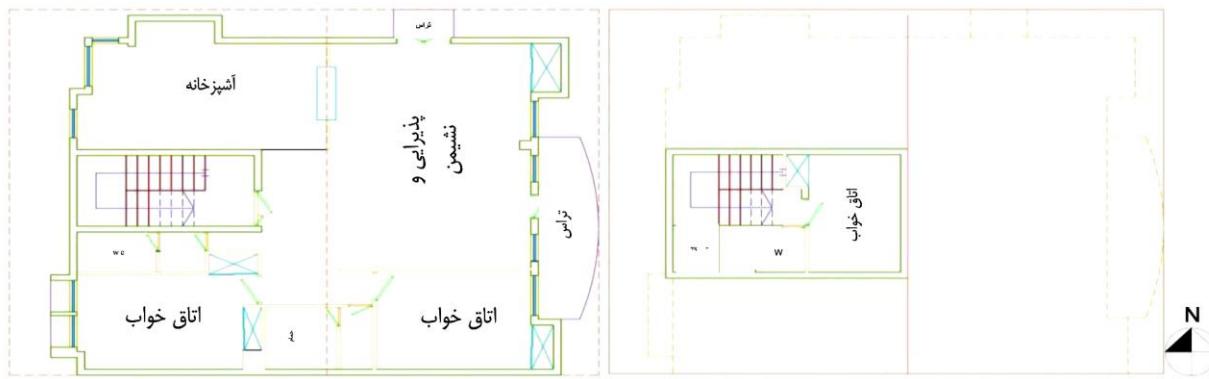

تصویر ۶- خانه‌ای در کوچه مهران

نمونه مرتبط با خانه تک واحدی: این نمونه در خیابان ۱۸ متری محمدیه، کوچه مختاران شامل ۳.۵ طبقه به صورت جنوبی است. طبقه همکف و اول؛ ۲ خوابه و طبقه دوم، ۳ خوابه است. در طبقه همکف پارکینگ و حیاط نسبتاً بزرگی وجود دارد. واحد مدنظر در طبقه دوم با ۱۸۰ مترمربع به صورت ۱.۵ طبقه شامل یک طبقه ۱۴۰ مترمربعی و نیم طبقه ۴۰ مترمربع است (تصویر ۸).

تصویر ۸- خانه‌ای در کوچه مختاران

تصویر ۹- پلان طبقه سوم و نیمه طبقه بالای طبقه سوم خانه‌ای در کوچه مختاران

تحلیل نمونه‌ها

برای تحلیل دقیق‌تر از تأثیر الگوی رفتار اجتماعی ساکنان بر سازمان دهی فضای داخلی خانه‌ها، با توجه به نمودار ۱ تعاملات مدنظر شامل، خوردن، خوابیدن و محرومیت است. در ادامه از طریق مشاهدات، تأثیر این رفتار بر سازمان دهی داخلی نمونه‌ها ارائه می‌گردد.

نمونه موتبیط با آپارتمان: مشاهدات بیانگر آن است که به دلیل کوچک و نیمه عمومی بودن آشپزخانه، خانواده‌ها را فقط روی میز خوردن، در پذیرایی-نشیمن به موجب یکپارچه و بزرگ بودنشان خوردن روی میز غذاخوری و زمین اتفاق می‌افتد. مجاور بودن پذیرایی و آشپزخانه و این بودن آشپزخانه سبب سرو غذا بر میز غذاخوری در گوشه آن، شده است.

خوابیدن از نظر اعضا خانواده و جنسیت مدنظر است. خانواده ساکن، دارای دو دختر و یک پسر است؛ لذا یکی از اتاق‌خواب‌ها برای دختران و خواب کوچک‌تر متعلق به پسر خانواده است. اتاق پسر با ابعاد 3×2.5 متر، دارای میز مطالعه، تخت و کمد دیواری است و دسترسی به بالکن از آن وجود دارد. خواب دختران به شکل طولی، دارای کمد در یک سمت است، علاوه بر تخت‌ها، از مبلمان این فضای توأم به میز کامپیوتر و مطالعه اشاره کرد. اتاق دارای نور کافی و محلی آرام برای استراحت و مطالعه است. خواب والدین نیز به شکل طولی و در مجاورت ورودی قرار دارد. پس با جاگذاری خواب‌ها در کنار کوچه به آرامش ساکنان خانه اندیشیده شده است. به علت نبود اتاق مهمان از فضای پذیرایی و نشیمن برای استراحت آن‌ها، استفاده می‌شود. با توجه به یکپارچه بودن دو فضا و قرارگیری پذیرایی روبروی آشپزخانه ساکنان و مهمان‌ها در موقع خواب معذب هستند (جدول ۵).

آدمی همیشه خواستار رعایت اصل محرومیت در فضای زندگی است تا به آرامش دست یابد. از مسائل مطرح محرومیت در خانه، اشرافیت است که در ایران به علت شرقی بودن فرهنگ، عدم اشرافیت فضاهای عمومی نسبت به فضاهای دیگر بهویژه خصوصی اهمیت دارد. رفتاری که در حیطه عدم اشرافیت در فضاهای خانه صورت می‌گیرد، مؤثر بر شکل فضاهای و محل قرارگیری مبلمان است.

افراد برای خروج از خانه نیازمند آماده شدند، به این معنا که لباس‌هایشان را بردارند و بپوشند. کفش‌هایشان را تمیز کنند و واکسن بزنند. کلید و کیف را بردارند و عازم بیرون شوند. از آن سو نیز ورود به خانه نیازمند همین مرافق به صورت معکوس است. ضمن آنکه ارتباط درون و بیرون می‌باشد که حریم داخل را حفظ و امکان ارتباطات به اصطلاح دم دری با همسایه را فراهم آورد؛ بنابراین خانه نیازمند فضای ورودی است تا مرزی بین درون و بیرون ایجاد و از نظر ساکنان آزاردهنده نباشد. خصوصاً آن‌که خانه‌های ایرانی مفروش هستند و تمیز نگهداشت فرش و وارد نشدن خاک و آلودگی به داخل، مورد تأکید بوده است (فکوهی، غزنویان، ۱۳۹۱: ۴۰).

جدول ۴- رفتار اجتماعی خوردن در خانه آپارتمانی کوچه مهران

خانه خودن	خانه نیت وحدی کوچه مختاران	خانه نیت وحدی کوچه مختاران
نوع	رفتار (اعمالات) اجتماعی	خانه
جمعی	محل رفتار	خانه
بازمیمن	۱. میز غذاخوری	۱-۱. آشپرخانه
۲-۱. پذیرایی	۱-۲. پذیرایی	۱-۲. آشپرخانه
عمومی	فضاهای	۱-۳. آشپرخانه
خانواده و مهمان	قسمtro	۱-۴. آشپرخانه
وسط	کاربران	۱-۵. آشپرخانه
	محل رفتار در فضا	۱-۶. آشپرخانه
	پلان	۱-۷. آشپرخانه
	محل رفتار	۱-۸. آشپرخانه
	تمویل	۱-۹. آشپرخانه
	توضیحات تصاویر	۱-۱۰. آشپرخانه

مطالعات محیطی هفت حصار شماره سی و دوم / سال هشتاد و نه / تابستان ۱۳۹۹

مناسب بون فضای آشپرخانه از نظر ابعاد باشد گردیده اعضا خانواده در قسمت ازان به احتی

غذا را سرو کنند همچنین کارهای مرتبط دیگر را فراغت بال انجام دهند.

به علت قرارگیری میز غذاخوری مجاور آشپرخانه اذنا بهاری چیدمان و سرو می گردد همچنین خودن غذا بر روی زمین به سهولت انجام می گیرد.

مطالعات مهیج طبی هفت حصار شماره سی و دوم / سال هشتم / تابستان ۱۳۹۶

تأثیر متقابل الگوی رفتار اجتماعی ساکنان خانه بر سازمان دهی فضای داخلی آن

جدول ۵- رفتار اجتماعی خوابیدن در خانه آپارتمانی کوچه مهران

جدول ۶- محرومیت در خانه آپارتمانی کوچه مهران

مطالعات محیطی هفت حصار شماره سی و نهم / سال هشتم / تابستان ۱۳۹۶

تأثیر متقابل الگوی رفتار اجتماعی ساکنان خانه بر سازمان دهی فضای داخلی آن

جدول ۷- رفتار اجتماعی خوردن در خانه کوچه مختاران

جدول ۸- رفتار اجتماعی خوابیدن در خانه کوچه مختاران

مطالعات مهیج طبی هفت حصار شماره سی و دوم / سال هشتم / تابستان ۱۳۹۹

تأثیر متقابل الگوی رفتار اجتماعی ساکنان خانه بر سازمان دهی فضای داخلی آن

جدول ۹- محرومیت در خانه کوچه مختاران

در خانه مدنظر پیش آمدن دیوار مجاور ورودی، مانع دید مستقیم به نشیمن و پذیرایی شده و فضای مناسب برای استقبال از مهمانان فراهم گردیده است. به علت قرارگیری ورودی روبروی خواب والدین به منظور حفظ حریم، تخت در انتهای فضا قرار گرفته است. پیش ورودی برای خواب فرزندان باعث عدم اشرافیت ورودی به آن هاست؛ بنابراین می‌توان از ویژگی‌های این خانه در حفظ حریم خانه و خانواده یاد کرد. یکپارچه بودن نشیمن-پذیرایی و قرارگیری شومینه در یک سمت اتاق باعث شده که بخش پذیرایی مجاور آشپزخانه قرار گیرد. این مسئله با توجه به این بودن آشپزخانه سبب دید مستقیم مهمان به این فضا شده است (جدول ۶).

نمونه مرتبط با خانه تکواحدی: در باب تأثیر رفتار جمعی خوردن، بر شکل گیری فضای داخلی خانه می‌توان گفت، این فعل بر روی میز غذاخوری و زمین به ترتیب در فضاهای آشپزخانه، نشیمن و پذیرایی صورت می‌گیرد. با توجه به بزرگ بودن اندازه آشپزخانه، خانواده غذا را در هر قسمت از آن که مایل باشند می‌توانند روی میز میل کنند. پس تعاملات جمعی خانواده بیشتر می‌گردد. در پذیرایی-نشیمن به موجب یکپارچه بودن و اندازه نسبتاً بزرگ آن روی میز غذاخوری و زمین، خوردن غذا اتفاق می‌افتد. ابعاد این فضا نسبت به ابعاد نشیمن و پذیرایی خانه واقع در کوچه مهران کمی کوچک‌تر است. با توجه به این مسئله و این بودن آشپزخانه و مجاورت آن با پذیرایی، اعضای خانواده همراه مهمانان غذا را در فضای مجاور آشپزخانه بر میز غذاخوری سرو می‌کنند. همچنین، در این دو فضا غذا را بر روی زمین می‌خورند (جدول ۷).

در بررسی این نمونه از نظر خواهیدن نیز موارد اعضا خانواده و جنسیت در فضاهای پذیرایی، نشیمن و خواب مطرح است. خانواده ساکن، نیز دارای دو دختر و یک پسر است، پس یکی از خواب‌ها به دختران و اتاق دیگر به پسر خانواده تعلق دارد. اتاق پسر دارای ابعاد بزرگ‌تر نسبت به نمونه قبلی، در حدود $41\frac{1}{2}$ متر است. مبلمان موجود در آن شامل میز مطالعه، تخت، کتابخانه و کمد دیواری است؛ بنابراین فضای بیشتری برای قرار دادن تخت قابل مشاهده است. این اتاق نور کافی و محیطی مناسب برای استراحت و مطالعه وی دارد. خواب دختران برخلاف اتاق خواب در خانه قبل دارای کمد در سه سمت اتاق است، مبلمان آن، میز کامپیوتر و مطالعه و تخت است. وجود پیش‌آمدگی در زیر پنجره‌ها محیطی مناسب برای قرار دادن گل و گیاهان را فراهم می‌کند. پیش‌آمدگی بام در هر دو اتاق باعث دنج شدن آن‌ها می‌گردد. اتاق خواب والدین در نیمه طبقه بالاتر قرار دارد، پس محیطی بسیار آرام برای استراحت والدین فراهم شده است. تخت با توجه به وسعت نسبتاً زیاد اتاق، فضای بیشتر برای جاگذاری دارد؛ بنابراین با جاگذاری دو اتاق خواب در پایین و خواب والدین در بالا، همچنین ال شکل و بزرگ بودن نشیمن و پذیرایی و ضخامت بیشتر دیوارهای داخلی از حد معمول باعث عدم انتقال صدا شده و محیط ساکت برای ساکنان فراهم می‌شود (جدول ۸).

ورودی واحد وسعت بیشتر داشته و به پذیرایی و خواب‌ها مشرف نیست؛ اما دید مستقیم به فضای نشیمن وجود دارد. مجاورت آشپزخانه با ورودی سبب حفظ حریم خانواده می‌شود. پیش ورودی برای خواب فرزندان باعث عدم اشرافیت پذیرایی و نشیمن به آن هاست. پذیرایی مشابه نمونه پیش مجاور آشپزخانه قرار گرفته؛ اما به علت این که قسمت این در عین ارتباط با پذیرایی به طور کامل باز نیست؛ بنابراین دارای اشرافیت کمتری نسبت به آشپزخانه است. بزرگ بودن آشپزخانه باعث پنهان شدن قسمتی از آن و حفظ حریم این بخش برای خانواده به خصوص خانم خانه می‌گردد؛ بنابراین نسبت به نمونه قبلی حریم خانواده در کل قسمت‌ها بیشتر رعایت شده است (جدول ۹).

نتایج

دگرگونی در رفتار، فضا را متحول و تعییرات فضایی رفتار را متاثر می‌سازد؛ لذا این مقاله تلاش نموده به بررسی این موضوع پردازد. در همین راستا تعاملات اجتماعی مؤثر بر سازماندهی داخلی خانه به صورت چارچوبی ارائه گردید. بر اساس این چارچوب در مصادق‌های موردنظر که شامل یک نمونه خانه تکواحدی و یک آپارتمان است، تعاملات اجتماعی محرومیت، خوردن و خواهیدن مورد توجه قرار گرفت. سپس بر اساس این معیارها، نمونه‌ها تحلیل و باهم مقایسه شدند. نتایج مشاهدات به طور خلاصه در جدول‌های ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳ ارائه شده است.

به نظر می‌آید در آپارتمان از نظر محرومیت، فضای ورودی به دیگر فضاهای به جز یک فضای خصوصی مشرف نیست؛ اما پذیرایی به آشپزخانه و نشیمن دید مستقیم دارد که این مسئله موجب عدم آرامش ساکنان می‌شود. ورودی خانه تکواحدی تهها به نشیمن اشراف است و پذیرایی با وجود قرار گرفتن کنار آشپزخانه به دلیل نیمه بسته بودن، به آن دید نداشته، پس فضای دنجی ایجاد شده است (جدول ۱۰).

مطالعات محیطی هفت حصار شماره سی و دوم / سال هشتم / تاپیستان ۱۳۹۶

تأثیر مقابل الگوی رفتار اجتماعی ساکنان خانه بر سازماندهی فضای داخلی آن

جدول ۱۰- مقایسه محرومیت در خانه‌های آپارتمانی کوچه مهران با تکواحدی کوچه مختاران

جدول ۱۱- مقایسه رفتار اجتماعی خواهیدن در خانه‌های آپارتمانی کوچه مهران با تک واحدی کوچه مختاران

مطالعات محیطی هفت حصار شماره سی و دوم / سال هشتم / تابستان ۱۳۹۹

خانه تک واحدی کوچه مختاران

آیار تھان کوچہ مہران

二

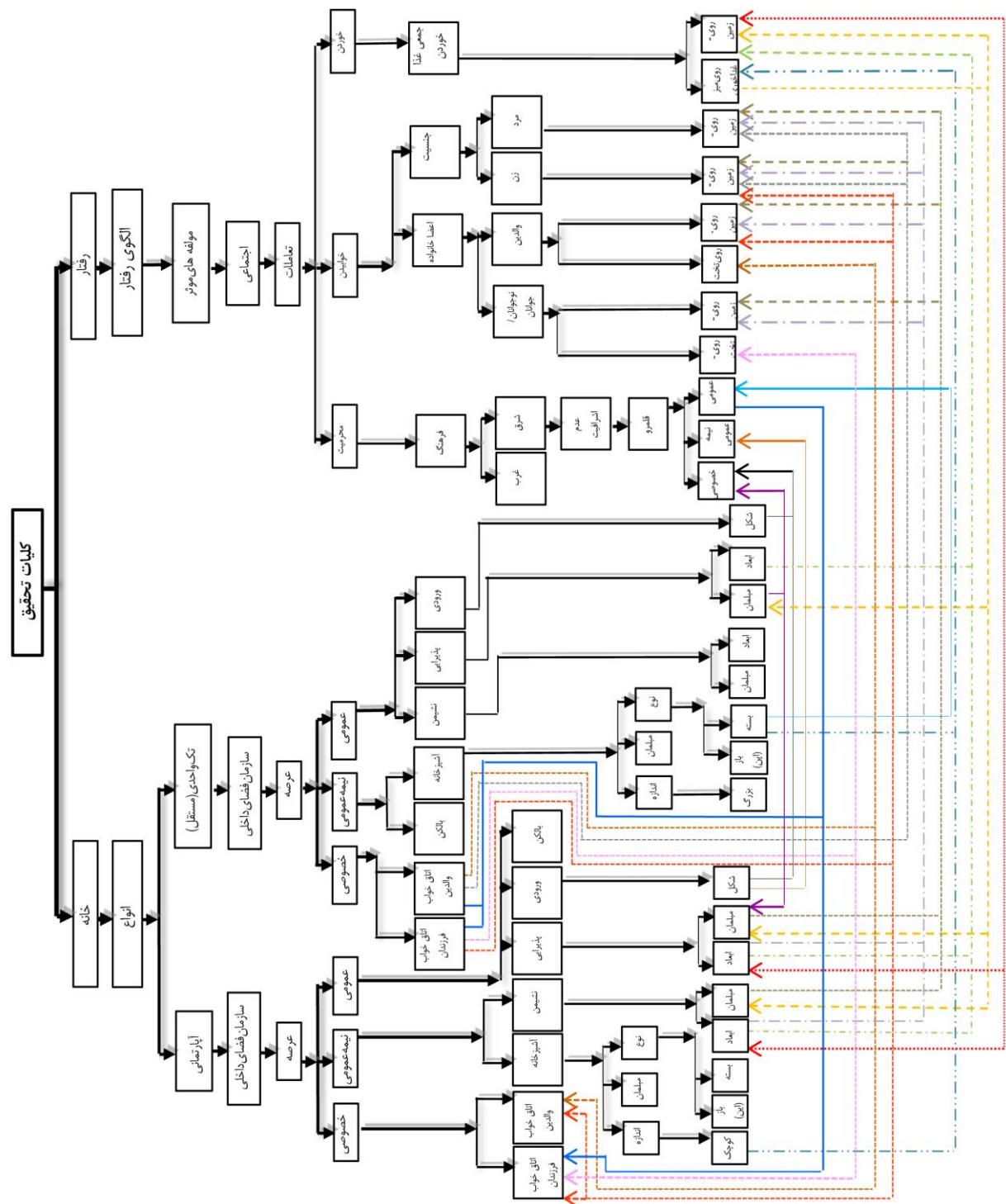
تأثیر متقابل الگوی رفتار اجتماعی ساکنان خانه بر سازماندهی فضای داخلی آن

جدول ۱۲- مقایسه رفتار اجتماعی خوابیدن در خانه‌های آپارتمانی کوچه مهران با تک واحدی کوچه مختاران

جدول ۱۳- مقایسه رفتار اجتماعی در خانه‌های آپارتمانی کوچه مهران با تک واحدی کوچه مختاران

خانه تک واحدی به علت قرارگیری مناسب هر سه اتاق خواب دارای شرایط آرامی برای استراحت خانواده است؛ اما به نظر می‌رسد در آپارتمان در دو خواب این شرایط رعایت شده است. از طرف دیگر در هر دو نمونه فضاهای عمومی، نیمه عمومی و خصوصی دارای میلمان ثابت است که موجب محدودیت فضا می‌گردد؛ لذا بهره‌گیری از میلمان انعطاف‌پذیر این مسئله را برطرف و تعاملات اجتماعی را افزایش می‌دهد (جدول ۱۱ و ۱۲).

تصویر ۱۰- نمودار مدل نتیجه‌گیری

در هر دو نمونه موردبررسی پذیرایی و نشیمن یکپارچه است؛ ولی ابعاد آن‌ها در خانه تکواحدی کوچکتر است. پس می‌توان گفت که نمونه آپارتمان دارای فضای بیشتری برای غذا خوردن جمعی چه روی میز و چه روی زمین هست. در مورد خوابیدن نیز همین طور است. خانه واقع در کوچه مختاران آشپزخانه بزرگ‌تری دارد؛ از این‌رو خانواده از فضای آزادتری برای ارتباط جمعی در سرو غذا بهره می‌برند (جدول ۱۳).

به نظر می‌آید که در هر دو نمونه رفتارهای مدنظر بر شکل، ابعاد و نحوه چیدمان فضاهای تأثیر متقابلی داشته، به‌طوری‌که در نمونه خانه تکواحدی شکل و ابعاد خانه بر محربیت و خوابیدن مؤثرer است. در آپارتمان مدنظر خوردن تأثیر قوی‌تری بر چیدمان فضاهای دارد. در ادامه تأثیر متقابل رفتار اجتماعی ساکنان بر سازمان دهی داخلی آن در هر دو نمونه به صورت نمودار ارائه گردیده و راهکارهای کاربردی در طراحی خانه در قالب جدولی استخراج شده است.

جدول ۱۴ - راهکارهای مورد استفاده در نمونه‌های موردبررسی از تأثیر رفتار بر سازمان دهی داخلی خانه

رفتار اجتماعی	نحوه سازمان دهی داخلی خانه
خوردن	بهره‌گیری از ابعاد مناسب برای فضاهای پذیرایی و آشپزخانه جهت تعاملات اجتماعی بیشتر خانواده.
خوابیدن	طرahi انعطاف‌پذیر فضاهای عمومی و نیمه عمومی.
محربیت	توجه به محل قرارگیری اتاق خواب‌ها به‌منظور استراحت. در نظر گرفتن مبلمان منعطف در اتاق خواب، نشیمن و پذیرایی؛ مانند کمد، تخت و غیره.
	تعریف سلسله‌مراتب فضاهای همچون ورودی و تعیین عناصر و فضای میانی برای محربیت و کنترل دید.
	تفکیک نشیمن از پذیرایی به‌عنوان فضای جمعی با امکان ادغام.
	مستقل بودن فضای آشپزخانه جهت حفظ حریم خانواده و توجه به ارتباط دهی با نشیمن و ورودی.
	عرضه خصوصی در عین ایجاد امکان اجتماعات کوچک‌تر در نشیمن تأمین‌کننده جدایانه حریم والدین و فرزندان.

فهرست منابع

- ابراهیمی، غ. ر.، سلطان‌زاده، ح.، و کرامتی، غ. (۱۳۹۶). بازتاب فرهنگ غرب در تحول سبک زندگی و معماری خانه‌های اواخر قاجار شهر همدان. باغ نظر، ۴۷، ۳۰.
- آلمان، ا. (۱۳۸۲). محیط و رفتار اجتماعی (خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام). مترجم: نمازیان، ع. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- الکساندر، ک. (۱۳۸۷). زبان الگو: شهرها. تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری. ۴۶۹ و ۴۷۲.
- بحریانی، ح. (۱۳۹۴). تحلیل فضاهای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان و ضوابطی برای طراحی. تهران: چاپ دهم. انتشارات دانشگاه تهران.
- پاکزاد، ج.، و بزرگ، ح. (۱۳۹۱). الفبای روانشناسی محیط برای طراحان. آرمان شهر ۲۳۴ و ۲۵۳.
- خطیبی، م. ر. (۱۳۹۲). تأثیر متقابل الگوهای رفتاری در احیای هویت محیط شهر (مطالعه موردی محدوده ورودی سندج). هویت شهر. ۱۳، ۶۳-۷۳.
- راپاپورت، آ. (۱۳۹۲). انسان‌شناسی مسکن. مترجم: افضلیان، خ. انتشارات کتابکده کسری.
- رسول‌پور، ه.، اعتظام، ا.، و طهماسبی، ا. (۱۳۹۷). ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در فضای فیزیکی شهری (نمونه موردی: خیابان ولی‌عصر (ع) تهران). مطالعات محیطی هفت حصار، ۷، ۲۳.
- رضائیان، ع. (۱۳۷۰). اصول مدیریت. تهران: چاپ نخست، انتشارات سمت. ۱۱۲.
- فکوهی، ن.، و غزنویان، ز. (۱۳۹۱). بررسی انسان‌شناختی تنوع فضایی مطلوب از منظر ساکنان خانه‌های شهری تهران، البرز و قزوین. پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران، ۲، ۲، ۴۰.
- گروتر، ی.، و احمد، ع. (۱۳۸۲). خانه نمادی از خویشتن. فصلنامه فرهنگستان هنر. ۵، ۸۴-۱۱۹.

- مایس، پ. ف. (۱۳۸۶). ۱۳۱.
- مرتوتی، س. و یعقوبی، م. (۱۳۸۹). نقد و بررسی نظریه انسان شناسانه مازلو با رویکردی بر آیات کریم. دو فصلنامه مطالعات اسلام و روانشناسی. ۷.
- موحد، م. و حسین زاده کاسمنی، م. (۱۳۹۱). رابطه اختلال هویت جنسیتی با کیفیت زندگی. فصلنامه رفاه اجتماعی. ۴۴.
- نمازیان، ع. (۱۳۷۹). نیازهای روانی در رابطه با محیط مصنوع. صفحه. ۷۸. ۳۰.
- نور، آیه ۵۸.
- لارنس. (۱۹۸۷).
- لبیبزاده، ر.، نقره کار، ع. ح.، حمزه نژاد، م.، و خان محمدی، م. ع. (۱۳۹۴). بازخوانی سازمان فضایی خانه براساس متون اسلامی به روش EBS و تطبیق آن با اولویت های روابط فضایی از دیدگاه الکساندر و لنگ، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی. ۲۲. ۱۵-۱۶.
- لنگ، ج. (۱۳۸۱). آفرینش نظریه معماری. نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. مترجم: عینی فر. انتشارات دانشگاه تهران. ۴۷۶.
- Ekici, B.(2004), perceptions of different socio- economic status groups living in Ankara the department of sociology, M.S, Middle East technical university, 16.
- Appleyard, D. (1979). Home. Architectural Association Quarterly. 2. 2-20.
- Cooper Marcus, C. (1974). The house as symbol of self. In: lang, J.T. (ed.) Designing for human behavior: Architecture and the behavioral science. Dowden, Hutchinson